دانـراوی

محەمەد عەلی قەرەداغی

ئەندامی کارای ئەکادیمیای کوردی

ئەلبوومی کەشکۆڵ

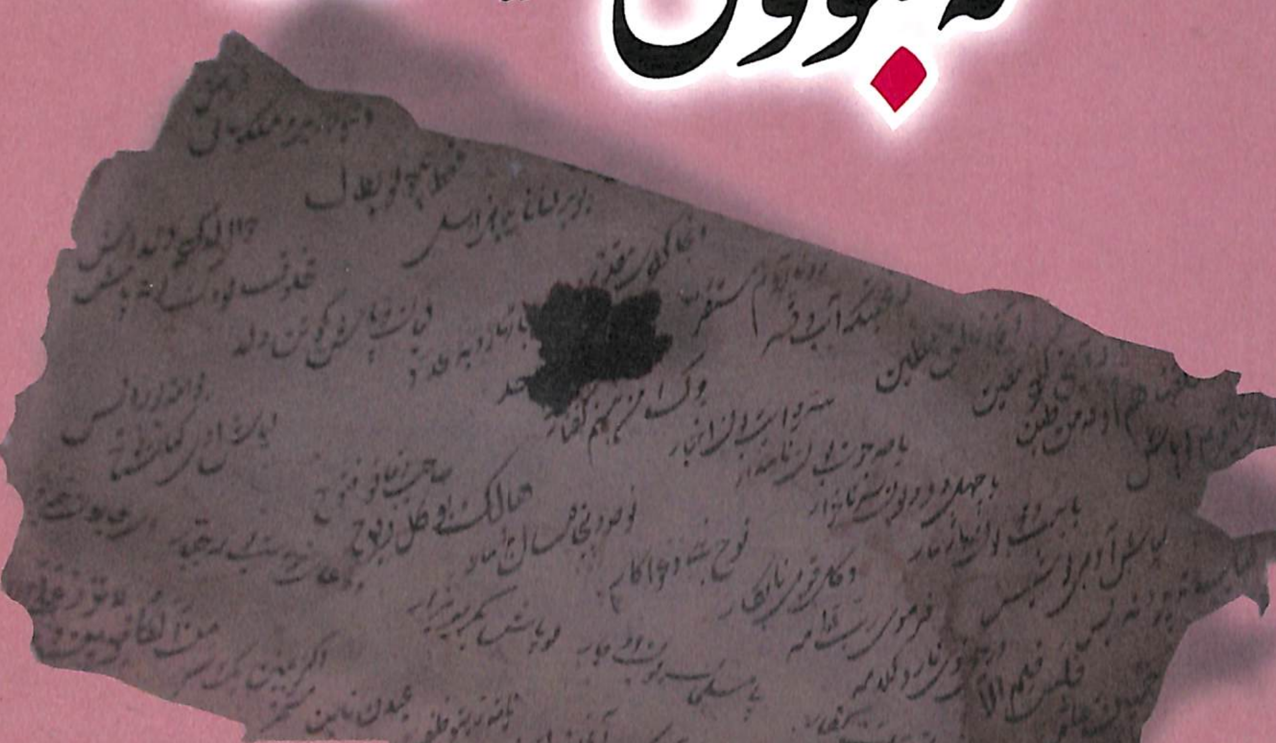

٢٠٠٨

پێشەکیی

لـە سـەردەمی پێشـوودا کـە گۆڤـار و ڕۆژنامـە نـەبوەو، کەرەسـتەی ڕاگەیاندنی گورج و خێرا لەئارادا نـەبوە و، زانایـان و ڕۆشـنبیرانیش هەمیشـە هەست و هزری ئەدەبی لە ناخیاندا هەژاوە و، ژانی ئەدەب شیعرو پەخشـانی جوان و دیمەنی ناسك و ڕازاوەی بەدی هێناوە و، هەرکەسـیش لەوانـە حـەزی کردوە جگەرگۆشەی بیری لە گوڵ کاڵتری پێ نەگوترێت. بۆ ئەم مەبەستەیش ئـەو زادەی بیرانـەیان لـە شـوێنی شـیاودا پاراسـتوە. هـەر لـەناو چـینی خوێندەوار و فەقێ و مەلای ئەو سەردەمەدا کەسانێك بوون ئەگەر خۆیشـیان توانای شیعروتنیان نەبووبێت و، نـەیانزانیبێ وشـەئارایی بکـەن و پەخشـانی جوان برازێننەوە، ئەوە هەستی ناسك و ئارەزووی گوێلێگرتن و خوێندنەوەی ئـەدەبی بـەرزو بـالآی کەسـانی دییـان بـووە. ئـالێرەوە کۆکردنـەوە و نووسینەوەی بەرهەمی شاعیران و مامۆستایان سەری هەڵداوە و، ئەو دەفتەر و کاغەزەی بـۆ نووسـینەوەی شـیعر و بابـەتی ئـەدەبیی ئامـادە کـراوە پێـی گوتراوە (کەشکۆڵ) و (بەیاض) .

دواتـریش نـاوەڕۆکی کەشـکۆڵ و بـەیاض لـق و چـڵی لـێ بوەتـەوە و بابەتگەلێکی دیکەی وەك: ڕووداوی مێژوویی و، کۆمەلأیەتیی و، پزیشکیی و، دەرمانسازیی... لەخۆ گرتووە و، ناوی کەشکۆڵ پڕ بەپێستی بووە.

من وای بۆ دەچم و وام داناوە کەشکۆڵ نەشرە ، بلأوکـراوەی بـێ وەرز و مەرز بووە و، دەنگی زولأڵی ڕۆشنبیرانی ئەو سەردەمە بووە کە مامۆسـتایان و فەقێیانی حوجرە بوون.

بەڕێوەبەرانی ئەم بڵاوکراوانەیش بە گوێرەی هەست و خواست و هـزری خۆیان گەلێ جۆریان هەبووە. کەسانی وایـان هـەبووە بڵاوکراوەکـەی هـاوڕێی تەمەنی بووە و لێی جیانەبوەتەوە و، گـوڵی زۆر ناسـك و دانسـقەی باخچـەی ئـەدەب نـەبێت ڕێگـەی ئـەوەی نـەبووە لـە کەشـکۆڵ و نەشـرەکەیدا ئـۆقرە بگرێت. دەتوانین مامۆستا مەلا عەبدوڵڵای مەریوانی بە شاسواری ئەم لایەنـە دابنێین، چونکە کەشکۆڵە ڕەنگینەکەی پتر لە چل سـاڵ هـاوڕێی شـەو و ڕۆژ و، ماڵ و سەفەری بووە و. بەو ماوە دورو درێژە ڕازاندوویەتیەوە.

وەك کەسـانی وایـش هـەبووە لـە چـەند ڕۆژێکـدا کەشـکۆڵ و زیاتریـان نووسیوەتەوە. مامۆستا نەجمەدین مەلایش تاقە سواری دیاری ئـەم بوارەیـە کە بە درێژایی تەمەنی کەشکۆڵنووسینەوە پیشەی بووە.

لەنێوانی ئەم و ئەویشدا کەسانێك هەبوون بە ماوەگەلی جیا ـ جیا و درێـژ و کورت کەشـکۆڵیان نووسـیوەتەوە و، یـان لای خۆیـان پاراسـتوویانە، یـان پێشکەشـیان کـردووە بـە هاوەڵانیـان. جگـە لـەوەی فـەقێیانێکیش هـەبوون لەسـەر داوای مامۆسـتایانیان و لەبـەر خۆشەویسـتییان بـۆ مامۆسـتایانیان کەشکۆڵیان بۆ نووسـیونەتەوە و پێشکەشـیان کـردوون و، گـەلێ جـار زۆر بـە ڕوونیی لە کۆتایی کەشکۆڵەکانەوە ناوی ئەو مامۆسـتایانەیان نووسـیوە کـە ئەو کارە گەورەیان بۆ ئەنجامداون.

لە پەنای ئەمانەیشدا کەسـانی ڕۆشـنبیر و هەستناسـك هـەبوون حـەزیان کـردووە کەشـکۆڵی ڕازاوە هـاوڕێی کـاتی تـەنیایی و، نموونـەی توحفـەی شاهانەی دیوەخان و مۆزەخانەیان بێت، ئەمانەیش لە شا و والیی و مـیرەوە بیگرە تا شێخ و کوێخا و مـەلا نموونـەیان هەیـەو زۆریشـە، ئـەم کەسـانە بـۆ ئەنجامدانی ئەم کارانە گـەڕاون بـە شـوێن کەسـانی شارەزا و خەتخۆشـدا و،

کاغەز و مەرەکەبی باش و تایبەتییان بۆ دابین کردوون و، دوای ئەنجامدانی کارەکانیشیان خەلاتی شاهانە و کەمتریان وەرگرتووە. بەم نوسخانەیش گوتراوە (نوسخەی خەزائینی) واتە نوسخەی گەنجینەی تایبەتی.

لەتەك ئەم جۆرانەیشدا فەقێیان و رۆشنبیرانێك هەبوون بۆ خوێندن گەلێ شار و ولات گەڕاون و لەو سەردەمانەی پێشوویشدا مەرز و سنوور بۆ خوێندن و خوێندەوار نەبووە و، هەرکەس ویستبێتی بۆ هەر ولاتێك بڕوات تەنها توانا و لەبارابوونی خۆی مەرج بووە بۆ ئەوەی بۆ کوێ ئەیەوێ بچێت و فەقێی وا هەبووە بۆ خوێندن جێگە نەماوە نەگەڕێ و، لە ژیانی خوێندنیدا ئێران و تۆران گەڕاوە.

زۆربەی ئەو کەسانەیش کە ئاوا بوون خاوەنی هەستی ئەدەبی بوون و، حەزیان لە شیعرو ئەدەب بووە و، شیعریان کۆکردوەتەوە و، کەشکۆلیان نووسیوەتەوە و، لەو گەشت و گێلەیشیاندا کەشکۆلەکانیان هاوڕێیان بوون و، لەهەر باخچەیەك گولێك و، لەهەر کۆڕ و کۆمەلێکدا قەصیدە و پارچە شیعری ناسکیان دیبێ کەشکۆلەکەیان پێ ڕازاندوەتەوە. وەك بە ناوەرۆکی کەشکۆلەکانیان کەشکۆلگەلی دییان موتوربە کردووە و رۆشنبیرانی دیش لە باخچەی کەشکۆلی ئەوان سوودمەند بوون.

بۆیە دەلێین: کەشکۆلێ نەشرە ـ بلاوکراوە ـ ی بێ مەرزو وەرز بووە و، خاوەنەکەی سەفیری بێ حەصانەی دیبلوماسیی ئەدەب بووە و، ئەدەبی کوردیی بە هەموو سنووری کوردستاندا گەڕاندوە و گەیاندوە. هەر لەبەر ئەمەیشە کەشکۆلی وا دەبینین بە زاراوە جیا جیاکانی کوردیی شیعری تێدایە و، بەرهەمی شاعیرانی هەموو ناوچەکانی کوردستانی تێدا کۆکراوەتەوە و، خاوەنەکەی چەند شارو شارۆچکەی ولاتانی دوور لە زێدی

بەڵگەی زیانی

سامانی کەلەپوور

گەلێ جار کە بەڵگەی روون و حاشاهەڵنەگری زیانی گەورەی سامانی کەلەپووری ئەدەبیی و زانستیم دیوە ناچار لە نووسینەکانمدا بانگم لێ بەرز بوەتەوە و وتوومە: مەگەر هەر خودا بزانێ چ زیانێك لەو سامانە کەوتوە !

ئەم کتێبە - بەتایبەتی بەشی دوەمی - سوچێکی بەڵگەگەلی زیانی بابەتەکانی کەلەپووری ئەدەبیمان بۆ سەردەمێکی کەم (٢٠٠ - ٣٠٠) ساڵ لە ناوچەیەکی کوردستاندا بۆ دەردەخات، جا دەبێ زیانی ساڵەهای هەموو ناوچەکانی کوردستان چەند بووبێت؟!

لە بڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی

هەولێر ٢٠٠٨